

ЕКСПЕРТНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРІЇ УСПІХУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Геннадій Максак

Позиційний документ

Вступ

Зміна світових процесів на глобальному та регіональному рівнях вимагає від суб'єктів міжнародних відносин шукати нові підходи до вироблення стратегій діяльності на міжнародній арені. Переосмислення основ формування зовнішньої політики і переорієнтація дипломатії на досягнення нових цілей останнім часом перебуває на порядку денному країн, які зацікавлені в посиленні чи утриманні своєї лідерської ролі в міжнародних процесах. Україна не має бути виключенням.

В даному позиційному документі зазначаєть низка позитивних закордонних практик діяльності міністерств закордонних справ, державних та недержавних аналітичних центрів, консультативних та експертних інституцій, спрямованих на просування національних інтересів окремих держав. У разі часткової адаптації вказаних механізмів експертної дипломатії під час реформування дипломатичної служби та системи зовнішніх зносин, Україна має можливість побудувати дієвий інструментарій пояснення та адвокації своїх інтересів.

Гібридний світ як точка відліку у формуванні нової зовнішньої політики

Описуючи передумови для перегляду системи зовнішніх зносин, доцільно звернути увагу на праці, що вже лягли в основу реформування дипломатичних служб європейських країн. Наприклад, Нідерландська наукова рада урядової політики в 2010 році звернула увагу на все більш відчутну гібридність системи міжнародних відносин, яка потребує відповіді з боку урядів¹. Особливістю вказаної системи є два одночасних процеси в світі, які є різноспрямованими по своїй сутності.

¹ Knapen Ben, Arts Gera, Kleistra Yvonne, Klem Martijn, Rem Marijke. *Attached to the World. On the anchoring and strategy of dutch foreign policy.* Amsterdam University Press, Amsterdam 2011, http://www.wrr.nl/fileadmin/en/publicaties/PDF-Rapporten/Attached_to_the_world.pdf

В одній площині можна говорити про наявність «традиційного світу» держав, що базується на геополітичних принципах. Наразі в цьому вимірі відбувається глобальна трансформація балансу сил, що потребує від держав посилення координуючої ролі у зовнішній політиці.

Друга площина вказує, що нині посилюється «світ мереж» з прогресивно зростаючою кількістю впливових недержавних акторів, диверсифікацією сфер та інструментів взаємодії з державними інституціями. Все частіше мережі носять неформальний та транснаціональний характер, не визначаються наявністю фізичних чи географічних обмежень для комунікації.

В суспільстві мереж класичне розуміння держави і громадян не є визначальним. Водночас окремі неформальні мережі все більше впливають на вироблення урядових політик. Гібридний характер світу з розвитком мереж призводить до того, що держава не має окремо виділеної зовнішньої політики і втрачає монополію на контакти в зовнішньополітичному вимірі. Критичним викликом для зовнішньополітичних відомств та в цілому для розробників зовнішньої політики окремо взятої держави є переорієнтація своєї діяльності з суто геополітичної парадигми на врахування двох підходів. Відповіддю на гібридність світу може стати лише гібридність дипломатії. Продумана робота з експертними спільнотами, окремими інституціями та аналітичними центрами як всередині країни, так і за кордоном має стати одним з локомотивів приведення зовнішньої політики України у відповідність до потенціалу, визначення меж амбіцій чи, навпаки, створення нових можливостей для відбудови міжнародного іміджу нашої держави.

Проблеми визначення експертної дипломатії

Сьогодні термін «експертна дипломатія» не є широкоживаним, а його розуміння ще не набуло сталих форм, які б чітко вирізняли його від інших інструментів. Варто зазначити, термін лише останніми роками набирає популярності у використанні, втім, по своїй сутності, він не є новим. Це є

спроба експертного середовища на пострадянському просторі перекласти та адаптувати для використання термін “track II diplomacy”, відомий з 70-80 рр. минулого сторіччя, з певним розширенням його предметної та суб’єктної частини².

Наприклад, окремі російські дослідники орієнтуються на ті визначення “track II diplomacy”, які значно виходять за розуміння традиційних обмежень терміну за сферою спрямованості. Для експертної дипломатії пропонується обрати узагальнені визначення, запропоновані такими дослідниками, як Луїз Даймонд та Джон Макдональд на початку 1990-х років. Зокрема, йдеться про «неурядові, неформальні та неофіційні контакти і взаємодію між окремими громадянами та групами осіб («недержавними акторами»)), що перебувають поза офіційним переговорним процесом³.

Втім, говорити про те, що експертна дипломатія є терміном аналогічним до одного з узагальнених розумінь “track II diplomacy”, було б хибно з точки зору розуміння сутності одного та іншого процесу. Адже в практичній площині для «track II diplomacy» притаманне більш вузьке розуміння. Так, миротворчий аспект та урегулювання конфліктів є домінуючими напрямками для початку неофіційних спроб комунікації між представниками конфліктуючих сторін. Наприклад, експерти відомого американського аналітичного центру RAND вбачають в терміні “track II diplomacy” – політику неофіційного діалогу, сфокусованого на вирішенні проблеми, учасники якого мають певну форму доступу до офіційних розробників політики⁴. Важливою рисою є те, що такий діалог розпочинається тоді, коли офіційний переговорний процес не дає результатів чи взагалі відсутні дипломатичні зв’язки. Тобто тут можна виділити декілька складових

² Yarik Kryvoi. Minsk Dialogue Conference: Belarus To Become A Regional Hub For Expert Diplomacy, Belarus Digest, 23,03, 2015, <http://belarusdigest.com/story/minsk-dialogue-conference-belarus-become-regional-hub-expert-diplomacy-22015>, Прейгерман Евгений. Что такое «второй трек дипломатии» и чем он может быть полезен сегодня?, Либеральный клуб, 29 Апрель 2015, <http://liberalclub.biz>

³ Генюш С.В. Экспертная дипломатия: гражданское общество на службе внешней политики. *Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование*. №5, 2012, с. 15-25

⁴ Kaye Dassa Dalia. *Talking to the enemy: track two diplomacy in the Middle East and South Asia*, RAND, 2007, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2007/RAND_MG592.pdf

елементів базового розуміння: 1) наявність кризи чи конфліктної ситуації у відносинах; 2) неможливість її вирішення чи деескалації через офіційний діалог між сторонами; 3) фокус учасників неофіційного діалогу навколо окремих питань, пов'язаних з вирішенням проблеми; 4) необхідні сталі контакти учасників з представниками «першого треку», офіційними представниками урядових сторін.

Більш логічним виглядає формулювати експертну дипломатію як похідну від публічної дипломатії, втім, фокусуючись на специфіці суб'єктного складу та формах діяльності. Таким чином, можна запропонувати, що **експертна дипломатія** – це є цілеспрямована робота офіційних інституцій, пов'язаних з виробленням та реалізацією зовнішньої політики, з представниками експертного середовища (окремими експертами та мережами, державними та недержавними аналітичними центрами, їх національними та міжнародними об'єднаннями, профільними академічними та дослідницькими закладами, дорадчими та експертними радами тощо) через формальні та неформальні канали всередині країни та закордоном з метою досягнення зовнішньополітичних цілей країни. Важливими відмінностями від терміну “track II diplomacy” в цьому визначенні експертної дипломатії може бути:

- 1) експертна дипломатія не залежить від рівня відносин країни з іншими суб'єктами міжнародних відносин, тим більше, не має причинно-наслідкового зв'язку з неспроможністю офіційного діалогу;
- 2) експерти, які беруть участь у побудові експертної дипломатії чи є її адресатами, не обов'язково повинні мати прямі контакти з офіційними представниками урядових структур інших країн та впливати на їх рішення.
- 3) спектр задач, які можуть стояти перед експертною дипломатією, значно виходить за проблемну орієнтованість порядку денного «track II diplomacy».

Беручи за основу вказане визначення, можна говорити про низку задач, які можуть вирішувати суб'єкти вироблення та реалізації зовнішньої політики України за використання експертної дипломатії.

Серед найважливіших слід відзначити:

- 1) формування власних стратегічних та концептуальних документів зовнішньої політики з урахуванням міжнародної експертної думки;
- 2) посилення аналітичного забезпечення процесу вироблення та реалізації зовнішньої політики;
- 3) отримання альтернативного зворотного зв'язку на заплановані чи вже здійснені тактичні зовнішньополітичні кроки в оптимальні часові терміни;
- 4) створення дієвих каналів інформування закордонних партнерів щодо окремих аспектів внутрішньої і зовнішньої політики України;
- 5) формування позитивного міжнародного іміджу України як активного учасника тематичних регіональних чи міжнародних ініціатив;
- 6) запровадження додаткових інституційних інструментів підтримання регіональної співпраці України;
- 7) сприяння формуванню закордонних спеціалістів з питань України в іноземних дослідницьких та аналітичних структурах;
- 8) формування експертного майданчика з числа закордонних дослідників України, сприяння їм в установленні формальних і неформальних зв'язків з представниками українського експертного середовища та державними інституціями;
- 9) залучення додаткового позабюджетного фінансування на реалізацію окремих проектів експертної дипломатії;

Експертна дипломатія в стратегії вироблення зовнішньої політики

Україна на даний час перебуває в процесі реформування дипломатичної служби, який був започаткований ще в 2014 році. Згідно з інформацією в ЗМІ відомо, що керівництвом зовнішньополітичного відомства була реалізована низка ініціатив, спрямованих на оптимізацію діяльності МЗС, скорочення чисельності дипломатичного корпусу. Втім, поки комплексного документу, який би окреслював стратегічні пріоритети української зовнішньої політики

та концепцію реформування системи зовнішніх зносин, зовнішньополітичним відомством не було презентовано. Експертна дипломатія могла б тут надати неоціненний результат без значних фінансових витрат.

Окремі приклади формування стратегічного бачення зовнішньої політики в приблизно той же часовий період можна побачити у Німеччині. Весною 2014 року Міністр закордонних справ Німеччини після приходу на цей пост ініціював проект «Перегляд 2014 – Новий погляд на зовнішню політику Німеччини», покликаний підняти дискусію щодо цілей, ресурсів та спрямованості зовнішньої політики Німеччини. Для системного процесу перегляду було запущено триступеневий рівень отримання зворотного зв'язку на два питання: «Що не так із зовнішньою політикою Німеччини?» і «Чи є можливість щось змінити?» На першому етапі МЗС Німеччини в рамках перегляду звернулося до більш ніж 50-ти глобальних мислителів, відомих закордонних експертів в сфері міжнародних відносин з різних куточків світу. Таким чином було отримано проєкцію зовнішньої політики офіційного Берліну через призму іноземного сприйняття: було отримано 52 статті від 57 авторів з 26 країн світу⁵. Участь в обговоренні брали представники відомих аналітичних центрів.

Другим етапом стало проведення широких і різноформатних громадських обговорень за участю громадян Німеччини, під час яких мали б бути отримані відповіді на ті ж питання. Для цього були задіяні різні форми комунікації: від запуску спеціальних блогів і конкурсу есе, до проведення публічних дебатів, круглих столів та семінарів по всій країні. Всього було проведено 57 заходів в різних частинах країни для різних цільових аудиторій. І заключна третя частина передбачала обговорення проблематики зовнішньої політики з представниками зовнішньополітичного відомства. В кінці лютого 2015 року міністр Штайнмайер оголосив результати перегляду. Висновки з процесу перегляду містили як інформацію про напрями зовнішньої політики,

⁵ The experts: controversial articles, critical topics and unusual points of view, 27.02.2015, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/AAmt/Review2014/Experten_node.html

так і конкретні ідеї щодо реформування МЗС. За результатами перегляду 18 місяців було відведено на реалізацію практичних змін зовнішньої політики Німеччини та реформи зовнішньополітичної служби⁶.

Інший приклад щодо побудови експертної дипломатії, але орієнтованої на внутрішнє експертне середовище, можна побачити в Нідерландах, де МЗС є одним з найбільш модернізованих з урахуванням інтересів і потреб країни на міжнародній арені. В березні 2012 року Міністерством закордонних справ був скликаний Дорадчий комітет з модернізації дипломатичної служби - зовнішня група радників, до якої увійшли 5 членів, відомих дослідників дипломатії з досвідом роботи в зовнішньополітичному відомстві, міжнародному бізнесі, комунікаціях. Комітету було сформоване чітке технічне завдання від міністерства щодо проведення глибокого дослідження потреб реформування міністерства та дипломатичної служби в контексті нових викликів. Протягом 2 років комітет мав напрацювати своє бачення змін, презентуючи результати напрацювань щорічно у формі публічних звітів (проміжного та кінцевого). Під час своєї діяльності члени комітету мали звернути увагу на три напрями: економічна дипломатія, модель дипломата майбутнього та зміни в організації. В ході роботи Комітет мав провести співбесіди з декількома сотнями експертів із Нідерландів та закордону щодо їх бачення модернізації дипломатичної служби. Крім того, було обрано 8 закордонних МЗС (4 з ЄС, 4 – з-поза меж), діяльність яких була ретельно проаналізована. Також були здійснені польові місії до низки закордонних представництв Нідерландів. В березні 2013 року був напрацьований проміжний звіт, а в травні 2014 року був презентований фінальний звіт Комітету. Символічно, що на базі отриманих результатів, описаних ще у проміжному звіті, в червні 2013 Міністр закордонних справ Тіммермас підготував відкритого листа до парламенту «Працюючи разом для Нідерландів по всьому світу», в якому вказав основні напрями подальшого

⁶ Conclusions from Review 2014, 25.02.2015, <http://www.aussenpolitik-weiter-denken.de/en/blog/article/-0968692295.html>

розвитку міністерства. Враховуючи рекомендації Комітету, був напрацьований План дій щодо модернізації дипломатичної служби – Реформи та зменшення видатків у МЗС Нідерландів в 2014-2016 рр⁷.

Як видно з цих прикладів, процеси стратегічного пошуку ролі своїх країн у світі мають дещо спільне у підходах:

- 1) політична воля новообраних міністрів закордонних справ ставала першим кроком у ініціації пошуку місця країни в нових міжнародних координатах;
- 2) робота із зовнішніми експертами з різних цільових груп як необхідна передумова для незаангажованого розуміння місця і ролі країни у світі;
- 3) максимальна відкритість та інтерактивність процесу;
- 4) публічна презентація напрацювань, формування загального документу з візією подальшого розвитку країни у міжнародному середовищі;
- 5) чіткий план дій щодо реформування дипломатичної служби з урахуванням нового стратегічного бачення.

В даному контексті важливим відправним пунктом є готовність розробників зовнішньої політики до співпраці з експертним середовищем, як всередині країни, так і за її межами.

Формування сталої співпраці з експертним середовищем

Аналіз діяльності низки закордонних зовнішньополітичних відомств дає змогу виокремити декілька практик співпраці з незалежними експертами, урядовими та недержавними аналітичними центрами в сфері зовнішньої політики, які можуть бути потенційно привабливими в процесі налагодження каналів експертної дипломатії.

Не має бути сумнівів, що зовнішня експертиза для розробників зовнішньої політики є вагомим альтернативним каналом отримання інформації про стан справ України за кордоном, подальших перспектив та потенційних загроз.

⁷ Modernising the Diplomatic Service, Final Report 2014, 22.05.2014, <https://www.government.nl/documents/reports/2014/05/22/final-report-modernising-diplomatic-service-by-doctors-van-leeuwen>

Питання має бути лише у формі комунікації з представниками українського та закордонного експертного середовища для того, щоб ця експертиза відповідала потребам і очікуванням.

В спеціальному розділі щодо співпраці з аналітичними центрами на сайті МЗС Польщі говориться про **принципи ефективної співпраці**, які є мінімальною базою для побудови партнерства. Це:

- **якість** – незаангажований аналіз з представленням різних точок зору;
- **відкритість** – відкритість до зовнішньої експертизи з метою використання фахових знань;
- **ефективність** – це перетворення аналізу в практичні рекомендації щодо розвитку зовнішньої політики⁸.

На даний час з точки зору інституційної та операційної форми аналіз зовнішньої політики здійснюють наступні структури: державні владні інституції та агенції; академічні інституції; аналітичні центри, які створені, фінансуються чи підтримуються урядом; незалежні аналітичні центри з диверсифікованим фінансуванням; міжнародні чи іноземні аналітичні центри. Якість експертизи та її формат залежить від багатьох важливих складових: стабільності фінансування, мережі експертів (в тому числі, і закордонних), гнучкості в наданні експертизи в стислі терміни, можливості проведення глибоких порівняльних міждисциплінарних досліджень, наявності ґрунтовної експертизи і досвіду в дослідженні вузькоспеціалізованих тем, доступу до інформації з обмеженим доступом⁹.

З метою формування широкої різнопланової бази експертизи та посилення каналів експертної дипломатії робота має відбуватись з усіма видами аналітичних установ, поряд із залученням незалежних експертів чи їх неінституціоналізованих мереж.

⁸ Think Tank Cooperation, The Ministry of Foreign Affairs, 10.05.2015, http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/strategy_planning/think_tank_cooperation/

⁹ Okunev Igor. Barriers to the development of independent policy think-tanks in Russia. Policy Papers 2/11, <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/IgorOkunev.pdf>

Втім, особлива увага МЗС має бути звернена на можливість створення аналітичного центру, який би частково був афілійований із зовнішньополітичним відомством.

Діяльність державних аналітичних центрів

Досвід багатьох країн Європейського Союзу, в тому числі й країн Балтії та Центральної Європи свідчить про доцільність створення державного аналітичного центру. Адже саме такі аналітичні інститути мають найбільше переваг згідно з наведеними вище індикаторами щодо фінансової стабільності та утримання фахової експертної мережі з ґрунтовним дослідницьким досвідом.

Для України найближчим досвідом може стати досвід Польщі в підтримці урядових аналітичних центрів. З точки зору інституційної спроможності та залученості до експертної дипломатії особливу увагу слід приділити діяльності Центру східних досліджень (OSW) та Польському інституту міжнародних відносин (PISM). Симптоматично, що свого часу польські експерти відвідували Німецький інститут міжнародних та безпекових справ (SWP) з метою вивчення досвіду побудови відповідних аналітичних інституцій.

Проаналізувавши досвід створення і роботи німецьких, польських, чеських, словацьких, литовських центрів, які певним чином афілійовані із зовнішньополітичними відомствами своїх країн, можна сформувавши загальну картину ролі таких центрів у формуванні експертної дипломатії. Формуючи українську модель аналогічного аналітичного центру, необхідно вказати, що його характерними рисами мають бути:

- 1) співзасновниками можуть бути МЗС, ВРУ, академічна структура та неурядові аналітичні центри;
- 2) незалежність експертизи від політичної складової владних органів, які сформували відповідну інституцію;

- 3) формування середньострокових планів досліджень і публічної діяльності у тісних консультаціях з виробниками зовнішньої політики, формування тимчасових чи постійних робочих груп (МЗС, ВРУ, АПУ, інші профільні відомства);
- 4) широкий спектр експертизи, що покриває більшість пріоритетних географічних та тематичних напрямків активності України на міжнародній арені;
- 5) поточний моніторинг розвитку процесів у світі, наявність низки періодичних аналітичних продуктів;
- 6) організація і проведення міжнародних заходів, які своєю масштабністю і тематикою можуть сприяти покращенню іміджу України;
- 7) формування закритих мереж з державними аналітичними центрами інших країн, проведення не публічних двосторонніх та багатосторонніх зустрічей з актуальних питань порядку денного;
- 8) готовність надавати оперативний аналіз чи експертизу розробникам зовнішньої політики на їх прохання (брифінги з проблематики, коментарі, пропозиції);
- 9) можливість відрядження експертів для роботи у закордонні дипломатичні представництва для посилення експертизи зі збереженням робочого місця в аналітичному центрі;
- 10) можливість створення своїх представництв за кордоном, в провідних столицях світу для формування додаткових каналів експертної дипломатії, презентації своїх аналітичних продуктів.
- 11) максимальна дебіюрократизація процесу прийняття рішень щодо участі в міжнародних дослідницьких мережах та програмах.

Є два поширених міфи, якими можуть послуговуватись опоненти вказаного руху. Перший - це міф, що в МЗС самі краще знають, що і як треба дослідити і як реагувати. Другий міф посилається на фінансову неспроможність держави для реалізації подібних амбітних проєктів. Специфіка роботи зовнішньополітичного відомства така, що дипломати, які займаються певною

проблематикою і мають гарні аналітичні здібності, при всьому бажанні не мають достатнього часу для проведення ґрунтового дослідження, не кажучи вже про поширення напрацювань серед експертів в Україні та за кордоном. По-друге, є достатньо цікаві приклади, коли подібні аналітичні центри створювалися державними органами за кошти міжнародної допомоги. Наприклад, у 2006 році в Литві Міністерством закордонних справ та Вільнюським університетом було засновано аналітичний центр «Центр досліджень Східної Європи» за рахунок коштів програми транскордонної співпраці в районі Балтійського моря PHARE. Наразі цей центр є провідним у реалізації проектів експертної дипломатії Литви в країнах Східного партнерства¹⁰.

Співпраця з неурядовими аналітичними центрами та експертними спільнотами

Оскільки питання створення окремого аналітичного центру є далекою перспективою в поточних політичних реаліях, більш ґрунтовну увагу слід приділити менш масштабним проектам, які б стали запорукою формування сталої кооперації розробників зовнішньої політики та аналітичних центрів, експертних мереж.

Окремі практики МЗС Польщі та Словаччини можуть надати приклади для такої активізації. Зокрема, Міністерство закордонних справ Польщі в 2011-12 рр. проводило регулярні Форуми стратегії – експертні круглі столи, до участі в яких запрошувались спеціалісти із запропонованої на обговорення сфери¹¹. Такі формати експертних зустрічей за ініціативи МЗС можуть мати місце, зважаючи на неідеальність формату Громадської ради при МЗС в акумуляції експертного потенціалу.

Окремо заслуговує на увагу можливість формування невеликого бюджету, в тому числі спільно з донорськими організаціями, на оголошення конкурсу малих грантів для представників аналітичного та експертного сектору. Така ініціатива позитивно себе зарекомендувала в Словацькій Республіці, де МЗС

¹⁰The Eastern Europe Studies Centre (EESC), <http://www.eesc.lt/about-us-2.html>

¹¹ Forum of Strategy, The Ministry of Foreign Affairs, 10.05.2015, http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/strategy_planning/forum_of_strategy/

в рамках програми малих грантів щорічно виділяє на конкурсній основі 100 тис. євро для фінансування громадських організацій і аналітичних центрів, пов'язаних із зовнішньою політикою. Відбіркова комісія, до якої входять представники МЗС, може у такий спосіб відбирати дослідницькі та адвокаційні проекти, які відповідають напрямам провадження експертної дипломатії та підтримувати конкуренцію в експертному середовищі в питанні формування якісних аналітичних продуктів.

Розробники зовнішньої політики можуть також долучитися до включення елементів експертної дипломатії в ході розвитку регіональних міжнародних ініціатив. До прикладу, можна звернути увагу на експертну дипломатію в рамках ініціативи «Китай – країни Центральної та Східної Європи», де КНР через свої експертні інституції активно вдається до створення та розвитку мережі аналітичних центрів та проведення відповідних симпозіумів високого рівня для аналітичних центрів¹². Подібні ініціативи стали б у нагоді для України у співробітництві в рамках Східного партнерства, Вишеградської четвірки і т.д.

Висновки та рекомендації

Як вже відзначалося, в умовах посилення гібридності системи міжнародних відносин важливу роль у визначенні місця України в світі та регіоні матиме швидка адаптація альтернативних інструментів комунікації з різними цільовими групами як в середині країни, так і за кордоном. Експертна дипломатія може стати спільним механізмом влади та громадянського суспільства в досягненні українських національних інтересів. Водночас початок цієї співпраці вимагає від владних структур політичної волі та розуміння, що світ невпинно рухається від формування зовнішньої політики держав до зовнішньої політики суспільств.

¹² The Suzhou Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries, 2015/11/24, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1318039.shtml

До першочергових кроків у напрямку посилення експертної дипломатії слід віднести:

1. Створити ініціативну групу з числа представників аналітичних центрів та дослідників зовнішньої політики з метою напрацювання пропозицій до міністерства закордонних справ щодо проведення стратегічних форумів за найбільш важливими темами зовнішньополітичного порядку денного.
2. Створити робочу групу з експертної дипломатії, мандат якої дозволяв би спільно з представниками МЗС напрацювати інструменти посилення експертної присутності України за кордоном, створити передумови для участі експертної спільноти у формуванні стратегічного бачення ролі України у світі.
3. В новій редакції положення «Про Міністерство закордонних справ України» спільно з експертною робочою групою розширити та змістовно наповнити норми, що передбачають умови створення та діяльності експертних рад при МЗС. На основі цих змін спільними зусиллями було б доцільно напрацювати положення про експертну раду при МЗС, яке б передбачало чіткі функції та механізми щодо участі у процесі прийняття рішень у сфері зовнішньої політики.
4. Провести інвентаризацію потенційних суб'єктів дипломатичної експертизи з числа аналітичних центрів та експертних мереж, їх проектного портфелю та аналітичної спроможності для формування загальної картини потенціалу експертної дипломатії.
5. В ході контактів з розробниками зовнішньої політики окрему увагу звернути на формування формального чи неформального плану розвитку експертної дипломатії, який би враховував цілі МЗС та опирався на можливості експертного співтовариства та аналітичних центрів.

